

TALAB VA TAKLIF MUVOZANATIDA BOZOR MUNOSABATLARI

Ismoilov Atxam Ergashboy O'g'li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

atxam20050413@gmail.com

Annotatsiya:

Ushbu maqolada bozor munosabatlarining eng muhim mexanizmi — talab va taklif o'zaro aloqasi batafsil tahlil qilinadi. Talab va taklif qonunlari, narx shakllanishi, bozor muvozanati va muvozanat narxining iqtisodiy ahamiyati keng yoritiladi. Shuningdek, bozordagi ortiqcha taklif va talab yetishmovchiligi holatlari, iqtisodiy samaradorlik, iste'molchi va ishlab chiqaruvchi manfaatlarini ta'minlashdagi roli ham ko'rib chiqiladi. Maqolada real bozor misollari va iqtisodiy nazariyalar orqali talab-taklif muvozanatini tushuntirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: talab, taklif, bozor muvozanati, muvozanat narxi, iqtisodiy samaradorlik, iste'molchi, ishlab chiqaruvchi, narx shakllanishi, bozor mexanizmi, ortiqcha taklif, talab yetishmovchiligi, bozor shoklari, iqtisodiy barqarorlik

Kirish:

Bozor iqtisodiyoti resurslar va mahsulotlar taqsimoti, iste'molchi va ishlab chiqaruvchi munosabatlari orqali shakllanadi. Uning samarali ishlashi talab va taklif muvozanatiga bog'liq. Iste'molchilar va ishlab chiqaruvchilar o'z manfaatini ko'zlab qarorlar qabul qiladi, bu esa bozorning harakatini va narxlar dinamikasini belgilaydi.

Talab va taklif qonunlarini chuqur tushunish, bozor muvozanatini yaratish, narxlarni optimallashtirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash iqtisodiyotning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, bozor sharoitlarini kuzatish va tahlil qilish, bozorni bashorat qilish iqtisodiy jarayonlarni samarali boshqarishga yordam beradi.

Shu nuqtai nazardan, talab va taklifning shakllanishi, ularni muvozanatga keltirish mexanizmlari va bozor sharoitlaridagi o'zgarishlarning ta'siri iqtisodiyotning asosiy

jarayonlarini tahlil qilishda markaziy o‘rin tutadi. Bozor muvozanatini yaratish va saqlash nafaqat narxlar barqarorligini ta‘minlaydi, balki ishlab chiqaruvchilarni ishlab chiqarish strategiyasini to‘g‘ri rejalashtirishga, iste‘molchilarni esa oqilona xarid qilishga yo‘naltiradi.

Talab va uning shakllanishi

Talab – iste‘molchilarning ma‘lum bir narxda va ma‘lum vaqt davomida mahsulotni sotib olish istagi va qobiliyatidir. Talab hajmi bir qator omillarga bog‘liq:

1. **Narx:** narx oshsa, talab kamayadi; narx pasayganda talab ortadi.
2. **Daromad:** iste‘molchi daromadi oshsa, u ko‘proq mahsulot sotib oladi.
3. **Alternativ mahsulotlar narxi:** agar bir mahsulot qimmatlashsa, iste‘molchi unga alternativga o‘tadi.
4. **Moda va reklama:** mahsulotning mashhurligi talabga ta‘sir qiladi.
5. **Ijtimoiy-iqtisodiy omillar:** aholining demografik o‘zgarishlari, ish o‘rinlari soni va iqtisodiy barqarorlik talabni shakllantiradi.

Misol: Olma narxi oshsa, iste‘molchilar kamroq olma sotib oladi; narx tushsa, talab ortadi. Shu bilan birga, iste‘molchi xulqi bozorning dinamikasini shakllantiradi va ishlab chiqaruvchi strategiyasiga ta‘sir qiladi.

Real hayot misoli: Smartfon bozorida yangi model chiqishi eski modelga bo‘lgan talabni pasaytiradi. Bu talabning zamonaviy misoli bo‘lib, iste‘molchi xulqi va texnologik yangiliklar talabga ta‘sir qilishini ko‘rsatadi.¹

Taklif va uning xususiyatlari ²

Taklif ishlab chiqaruvchilar tomonidan mahsulotni ma‘lum narxda va vaqt oralig‘ida ishlab chiqarishga tayyorlik sifatida tushuniladi. Taklif hajmi narx oshgan sari ko‘payadi, narx pasaygan sari kamayadi.

Ta‘sir qiluvchi omillar:

- Ishlab chiqarish xarajatlari: agar xomashyo narxi oshsa, ishlab chiqarish kamayadi.

¹ investopedia.com

² <https://www.economicshelp.org/>

- Texnologik yangiliklar: yangi texnologiyalar ishlab chiqarish xarajatini kamaytiradi, taklifni oshiradi.
- Soliq va subsidiya siyosati: subsidiyalar ishlab chiqarishni rag'batlantiradi.

Misol: Shokolad narxi oshsa, zavodlar ishlab chiqarish hajmini oshiradi; narx tushsa, ishlab chiqarish kamayadi.

Real hayot misoli: Energetika bozorida neft narxi oshsa, neftga bog'liq mahsulotlar ishlab chiqarish narxi oshadi, taklif kamayadi.

Bozor muvozanati va muvozanat narxi

Bozor muvozanati talab va taklif tenglashgan holatni bildiradi. Muvozanat narxi talab hajmi taklif hajmiga teng bo'lgan narx darajasidir.

- **Narx muvozanatdan yuqori bo'lsa:** mahsulot ortiqcha ishlab chiqariladi, narx tushadi.
- **Narx muvozanatdan past bo'lsa:** mahsulot yetishmaydi, narx oshadi.

Misol: Qishloq xo'jaligi bozorida bug'doy yetishmovchiligi narxni oshiradi, fermerlar ko'proq ekish orqali bozorni muvozanatga keltiradi.

Tahlil: Bozor muvozanatini saqlash resurslarni samarali taqsimlash va iste'molchi manfaatini himoya qilish imkonini beradi.³

Bozor shoklari va muvozanatga ta'siri

Bozor shoklari – tabiiy ofatlar, pandemiyalar, global iqtisodiy o'zgarishlar va energiya narxi oshishi – talab va taklif muvozanatini buzadi.

Misol: Energetika narxi oshsa, ishlab chiqarish xarajatlari ko'tariladi, taklif hajmi kamayadi, narxlar ko'tariladi va iste'molchi xarid qobiliyati pasayadi.

Real hayot misoli: COVID-19 pandemiyasi oziq-ovqat va dori-darmon bozorida talab va taklif muvozanatini keskin o'zgartirdi, narxlar va yetkazib berish zanjirlari sezilarli darajada buzildi.⁴

³ <https://www.khanacademy.org/>

⁴ <https://www.tutor2u.net/>

Talab va taklif o'rtasidagi nomuvofiqlik

- **Talab yetishmovchiligi:** mahsulot topish qiyinlashadi, narxlar oshadi, iste'molchilar zarar ko'radi.
- **Ortikcha taklif:** mahsulotlar ortadi, narx tushadi, ishlab chiqaruvchilar zarar ko'rishi mumkin.

Shu sababli bozor subyektlari talab va taklifni doimiy monitoring qilib, ishlab chiqarish va marketing strategiyasini moslashtirish orqali muvozanatni saqlashga harakat qiladi.

Misol: Texnologiya bozorida eski modellarning ortiqcha ishlab chiqarilishi ularning narxini tushiradi, ishlab chiqaruvchilar zarar ko'radi, yangi modellarga talab esa oshadi.⁵

Xulosa ;

Talab va taklif muvozanati bozor iqtisodiyotining eng muhim mexanizmi hisoblanadi.

U:

- narx shakllanishini ta'minlaydi,
- resurslarning samarali taqsimlanishini kafolatlaydi,
- iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Bozor subyektlari va davlat talab va taklif o'zgarishlarini kuzatib, iqtisodiy jarayonlarni optimallashtirish, iste'molchi va ishlab chiqaruvchi manfaatlarini uyg'unlashtirish imkoniga ega bo'ladi. Bozor shoklariga moslashuvchanlik va innovatsion yechimlarni tatbiq etish esa iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim omildir.

Real hayot tahlili: Energiya narxlarining o'zgarishi, oziq-ovqat yetishmovchiligi, texnologik innovatsiyalar va pandemiyalar bozor muvozanatiga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli iqtisodiy strategiya ishlab chiqaruvchi va iste'molchi manfaatlarini uyg'unlashtirish, narxlarni barqaror saqlash va resurslarni oqilona taqsimlashga qaratilgan bo'lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. investopedia.com

⁵ wikipedia.org

2. economicshelp.org
3. khanacademy.org
4. tutor2u.net
5. wikipedia.org